

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

שבועות פרק שישי – דף מספר 14

בס"ד, תענית אסתר תשס"ח.

מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן

א. הסוגיה

1. שבועות מא. "מאי איכא בין שבועה... ושבקין ליה".
2. עמדו על מבנה הסוגיה:
  - א) מהי הנחת היסוד של הסוגיה?
  - ב) מהם החלקים השונים של הסוגיה, ומי הדוברים בה?
3. על איזו שבועה דרבנן מדובר, והאם אין הבדלים נוספים בינה ובין שבועה דאורייתא:
  - א) רש"י ד"ה שבועה דאורייתא.
  - ב) תד"ה מאי איכא (עיינו בדברי רש"י שהתוספות מציינים להם).
  - ג) שערי שבועות (נדפס אחרי הרי"ף), שער שבעה עשר, עד "שבועה דרבנן כעין דאורייתא".
  - ד) ר"י מיגאש מא. ד"ה הא דאמרינן מאי איכא בין שבועה דרבנן.
4. בספרות הגאונים יש תיעוד רחב לשיטה שיש הבדל בין ש"ה ושד"א לעניין נקיטת חפץ. לטעימה מדגמית, ראו תשובות הגאונים הרכבי סימן שפז (מיוחס לרב שרירא), ובתחילת משפטי שבועות. עיינו גם ברמב"ם הלכות שבועות פ"א הלכות ז, יג-יד, טו, (הלכות טוען פ"א ה"ד).
5. מהו המכנה המשותף של הנפקותות שהסוגיה מציינת? מהו ההסבר הגלוי בסוגיה להבדל בין דאורייתא ודרבנן? האם יש הבדל יסודי בין האופי של שד"א ובין האופי של שד"ר?
6. עיינו בשערי שבועות שער שני, וראו את האופן בו הוא ממיין את סוגי השבועות. האם זה שופך אור על שאלת הסוגיה ועל ההבחנה היסודית בין שד"א ובין שד"ר?

ב. דיוני הראשונים

1. מיפך בנשבעין ונוטלין:
  - א) רי"ף לכתובות מח..
  - ב) ר"י מיגאש לשבועות מא., בסוף הסוגיה, "נקטינן השתא...".
  - ג) רמב"ם הלכות טוען ונטען פ"א ה"ו.
  - ד) חידושי הרמב"ן לשבועות מא. ד"ה מאי איכא.
2. פסק ההלכה במיפך שבועה:
  - א) גאונים:
    - חזירו ועיינו בתשובות הגאונים הרכבי סימן שפז.
    - משפטי שבועות חלק א' שער שבועת היסת ד"ה ואחרי בארי.
  - ב) ר"ח על הסוגיה.
  - ג) תד"ה ולמר בר רב אשי. תשובת רבנו גרשום היא בקובץ התשובות שלו סימן לא (מצורף).
  - ד) חידושי הרמב"ן ד"ה הא דאמר מר בר רב אשי.

ג. היבטים למדניים

1. עמדו על האופי הבסיסי השונה של שד"א וש"ה.
2. האם הדיונים לעיל על מיפך משקפים הבנות שונות של שבועה ושל מיפך? דיון רחב בזה ברסיסי טל סימן יח.

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

שבועות פרק שישי – דף מספר 14

בס"ד, תענית אסתר תשס"ח.

תשובות הגאונים - הרכבי סימן שפז

ושש' ראובן תבעיה לשמ' במידי ואמ' ליה שמעון לא אית לך גבאי אלא פרוטה אחת רצונך השבע וטול וראובן אמ' ליה השבע אתה והפטר דעלך רמיא שבועה דינא מאי. מחיבנך ליה לשמעון לאישתבועי ומיפטר או דילמא כיון דתרויהו קא פרשי משבועה ושבועה הידאנא דרבנן היא אפכינן שבועה אשכנגדו. דאית חילוף בין גאונים הראשונים מנהון מאן דאמ' אפכינן ומנהון מאן דאמ' לא אפכינן: מכלל דבריך ניכר שאתה יודע בדרבנן אפכינן שבועה ובדאורייתא לא אפכינן שבועה ונקיטי רבנן בשמועה מן הראשונים דהלכה כמר בר רב אשי בכלי תנויי לבר מן תלת וחדא מיניה מיפך [דף רא] שבועה דאמ' אף בדאורייתא מפכינן שבועה ולא היל' כואתיה. והכינ קא מיסתפקא לך מילתא משום דשבועה דקא משבעינן השתא גזירתא ואלה היא ולא ביי' אלהי השמים ואלהי הארץ כי דאורייתא. והא לא קשיא דכל תביעה דמן אורייתא מחייב עלה שבועה אע"ג דבאלה משבעינן שבועה דאורייתא היא. והפרש גדול קא נהגין רבנן בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן דמן דמחייב שבועה דאורייתא מנקטינן ליה חיפצא בידיה כי דאמרינן שבועה בספר תורה תלמ' חכמ' לכתחלה בתפילין. אבל מאן דמחייב שבועה היסת דמדרבנן לא מתפסינן ליה חיפצא בידיה. ועוד ההוא תובע שטען שתי כסף ופרוטה והודה לו נתבע בפרוטה דאיחייב שבועה כרב דהילכתין כואתיה לא מיבעיא דאישתבועי בשם המיוחד כי דאורייתא לא קא משבעינן ליה לבעל דינו אלא דמחייבין ליה אישתבועי ומישקל. ואו אמ' לא ניחא לי אנא לאישתבועי ומישקל אמרינן ליה זיל לית לך דינא ופקעא לה תביעותך סלקא דעתך כי הא מילתא. נהי דהיכא דלית ליה לתובע על נתבע שבועה מן אורייתא אלא רבנן הוא דרמו עליה היסתא היכא דקאמ' נתבע ישבע התובע ויטול אמרינן ליה לתובע מדאורייתא לית לך על בעל דינך שבועה ורבנן הוא דתקינן לך. והכינ תקינו דאי ניחא ליה למיהב לך ולא שבועך אית ליה למיפכא עלך. השתא או מדרבנן קא בעית דינך הכין תקינו [ע"ב] דהיכא דאפיך לה עלך אית ליה ואו לא ניחא לך בדרבנן לית לך שבועה מן התורה. אבל מאן אית ליה שבועה מן אורייתא מאי אמרינן ליה. או אמ' אנא לא ניחא לאישתבועי ומישקל שבועה דאית ליה מן אורייתא לאיכך הלכה והיכי יכלינן למימרא ליה או לא משתבעת לית לך מידעם. הולכך מילתא ברירתא היא דבדאורייתא לא אפכינן שבועה דילמא דמתרצו תרויהון ובדרבנן אפכינן כד ניחא ליה לנתבע. אבל כי אמ' תובע אנא משתבענא ושקילנא ונתבע אומ' איני רוצה בכך בין בדאורייתא ובין בדרבנן לא אפכינן. והולכך היכא דמחייב נתבע שבועה דאורייתא לית ליה למיפך על תובע. או משתבע ליה מוטב ואילא מחייבין ליה ההוא ממונא. וקאמרינן אמ' איני נשבע פוטרין אותו מיד. ומאי פוטרין אותו דמפטרין ליה מן בי דינא ומחייבין ליה בממונא ואו לא משלים נחתין לניכסיה. דאמרינן ולמר בר רב אשי דאמ' אפכינן שבועה מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן איכא ביניהו מינחת לניכסיה בדאורייתא נחתין לניכסיה בדרבנן לא נחתין לניכסיה:

ר"ף מסכת כתובות דף מח עמוד א

איכא למיבעי הכא מכדי קיימא לך דכל שבועתא דמתניתין בין שבועה דאורייתא בין שבועה דרבנן כולהו חד טכסיסא אית להו לאנקוטי חפצא בידא למאי הילכתא אר"פ אי פקח הוא מייתי לה לידי שבועה דאורייתא ומאי נפקא ליה מינה דאי לענין אנקוטי חפצא בידא הא נמי מנקטין לה חפצא בידה ואי לענין אפוכי שבועה דרבנן מפכינן ובדאורייתא לא מפכינן הא נמי אע"ג דמדרבנן היא לא מיתפכא דלא מפכינן שבועה דרבנן אלא מנתבע לגבי תובע משום דא"ל אנת לית לך גבאי ולא מידי או קושטא קאמרת דאית לך גבאי אישתבע ושקול הילכך אי בעי למשקל משתבע ושקיל ואי לא פקע אבל במחויב תובע שבועה לא מצי לאפוכי עליה דנתבע דכד אמר ליה אישתבע דלית לי גבך מידי או דפרעת לי כך וכך ותפטר יכיל האיך למימר ליה אנא לא בעינן אשתבועי ואפטורי ואע"ג דהא מילתא טבא היא לדידי לאישתבועי ואפטורי לא בעינא לה אלא את אי ניחא לך לאישתבועי ומשקל לחיי ואי לא זיל דלית לך גבאי ולא מידי ודמיא לההוא דאמרינן כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו שומעין לו והאי תובעת היא ולא מציא לאפוכה לשבועתא אם כן למאי הילכתא מייתי לה לידי שבועה דאורייתא ומסתברא לך דתשובה דהדין בעיא דאע"ג דלא מהני מידי לענין הני אנפי מהני לאנפא אחרינא דאי (לא מייתי לה לידי שבועה דאורייתא ואמרה לא משתבענא) קדמה ותפסה כתובתה בלא שבועה ואמרה לא מהדרנא ולא משתבענא כיון דקיימא לך בדרבנן אי לא משתבע לא נחתין לניכסיה ובדאורייתא נחתין לניכסיה השתא דמייתי לה לידי שבועה דאורייתא אי אמרה לא משתבענא ולא מהדרנא ליה מידי דידי שקילנא נחתין לניכסיה ומפקינן מינה בע"כ ואי שבועה דרבנן הוא לא מפכינן מינה

דף מקורות לשיעור של הרב מאיר ליכטנשטיין

שבועות פרק שישי – דף מספר 14

בס"ד, תענית אסתר תשס"ח.

משפטי שבועות ה"א שער שבועת היסת

45 ואחרי בארי ג' שערים שהקדמתי אבאר עוד ההפרש שהוא בין שבועה דאורייתא ושבועה דרבנן. ומזה כי שבועה דאורייתא אין אנו מחזירין על התובע ויפרע, ושבועה דרבנן מחזירין על התובע ונשבע ונוטל, לדברי חז"ל (שבועות מ"א א) ומאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן, איכא בינייהו למיפך שבועה, בדאורייתא לא מהפכינן בדרבנן מהפכינן. ואמרו מקצת הקדמונים בזה שאין מחזירין שבועת היסת אלא מרצון שני בעלי הדין, אבל הגזירה אפילו מרצון שניהם אין אנו מחזירין. ומקצתם אמרו כי הדין להחזיר בגזירה מרצון שניהם, ושבועת היסת מרצון הנתבע. ומקצתם אמרו המחוייב גזירה אם ישלם לתובעו כל תביעתו וישוב ויתבענו לומר הישבע לי שלא לקחת ממני דבר שלא הייתי חייב לך אינו יכול.

שו"ת רבינו גרשום מאור הגולה סימן לא ד"ה דעתי נוטה

דעתי נוטה (כי) כן כתוב בהלכות פסוקות וכן בתשובת הגאונים מקום שמתביישים לישבע ומחוייב אדם שבועה לחבירו, ואמר לו השבע וטול, ושכנגדו אמר השבע ותיפטר הדין עם מי, והשיבו או משתבע [ופטור], או משלם בלא שבועה. 55

ומה שפסק + אולי צ"ל ומה שפסקתי. + להפך שבועה אפילו דאורייתא, מפני שר' ליאון רבי שלמדני רוב תלמודי זצ"ל חכם מופלא, לא סבר להא דלית הלכתא כמר בר רב אשי, ונראה דברי ר' ליאון [רבי] מדבריהם, כי יש לומר איוזו כחו מרובה מי שיש לו שטר [או כופר במקצת, מי שיש לו שטר ובעל] דינו אמר פרעתי, ואשבע שפרעתי, אין שומעין לו ומשלם בעל כרחו אפילו כתוב בשטר ק' מנה. ומי שמודה לו פרוטה וכופר בק' מנה משלם פרוטה ונשבע על ק' מנה. ומעתה הדברים ק"ו ומה מי שתופס שטר בידו שאין בעל דינו יכול לומר אשבע ואפטר, יכול לומר השבע וטול, דאמר ר' פפא האי מאן דנקיט שטרא עלויה דחבריה וא"ל שטר פרוע הוא אמרינן לאו כל כמיניך זיל שלים, ואי טעין ואמר אשתבע לי, אמרינן ליה אשתבע ליה, מי שמודה לחבירו בפרוטה וכפר לו בק' מנה שיכול לומר אשבע ואפטר, לא כ"ש שיכול לומר לו השבע וטול. וזה שכתוב בתורה ולקח בעליו ולא ישלם תנינא + כל הנשבעין בתורה, נשבעין ולא משלמין, לא שאין הנטען יכול לומר לטוען השבע וטול, אלא שאין התובע יכול לומר אשבע ותן לי, שאם אי אתה אומר כן, נמצא שכח גזלן יפה מאדם כשר, שהגזלן אומר לבעל דינו השבע וטול והכשר או נשבע או משלם בלא שבועה. וק"ו ומה גזלן שהורע כחו שאינו יכול לישבע אינו משלם בלא שבועה, כשר שיפה כחו שישבע ויפטר, אינו דין שיכול לומר השבע וטול, אלא נראה שזה שכתוב ולקח בעליו ולא ישלם, שאין התובע יכול לאמר אשבע ותן לי, לפי שכתוב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ואם היה כתוב ישלם ויקח שבועה, אין אדם יכול לעמוד מפני הרמאין שהיו מתקרבינן אצל בעלי - בתים ומלויים להם פרוטה ותובעין מהן ק' מנה ופרוטה בדין והוא מודה לו בפרוטה וכופר בק' מנה. 60

ואם (אמר) [יאמר] לו הדיין תן לו ק' מנה וישבע ויטול, מה דרך נועם ונתיב שלום הוא זה, אלא ודאי תיקון הכתוב שלא יפקיעו הרמאין נכסי בעלי בתים, אלא מי שרוצה להחמיר על עצמו ולהזיק בנכסיו ולומר השבע וטול, שאי אפשרי בתקנה זו הרשות בידו. ועל הטעמים האלה סמכתי ולא חלקתי להפך שבועה בין דאורייתא בין מדרבנן. ועוד שסמכתי על דברי ר' ליאון ועוד שלא מצאתי שלמדתי שאין הלכה כמר בר רב אשי במיפך שבועה. ואם בתלמוד אינו ומסברא הוא אומר + הכוונה לדברי הגאון. + אני רואה את דברי ר' ליאון שמסר לי, כי מופלא בדורו היה ואחרי דבריו לא ישנו, ומה שלמדתי ודעתי נוטה כתבתי וחתמתי גרשם בר' יהודה. 75